

Çin Dış Politikası'ndan Arap Halk Ayaklanmalarına Bir Bakış

Chinese Foreign Policy View of Arab Uprisings

Ümit ALPEREN*

Öz

Bu çalışmada, Çin'in Arap halk ayaklanmalarına yaklaşımında etkili olan dinamikler ele alınmaktadır. Çin'in mevcut dış politikasındaki en büyük önceliklerinden ekonomik gelişimini devam ettirebilmesi için enerji güvenliğini sağlamaktır. Bu yüzden, Çin'in Arap halk ayaklanmalarına yaklaşımı, fazla risk almadan, kaosa fazla angaje olmadan aynı zamanda "sorumlu güç" imajına zarar vermeme üzerinedir. Çin'in Orta Doğu ayaklanmalarına yaklaşımında bir ikilemden bahsetmek mümkündür. Çin'in Arap halk ayaklanmalarına yaklaşımındaki ikilemlerin ortaya çıkmasındaki nedenler Çin'in büyük güç paradoksu, egemenlik anlayışı, prensip-pragmatizmdir. Ortaya çıkan bu ikilemler Deng Xiaoping döneminde belirlenen "28 Karakter Stratejisi" ile de yakından ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Arap halk ayaklanmaları, Çin dış politikası, 28 Karakter stratejisi, İkilem

Abstract

In this study, the dynamics of China's approach to the Arab popular uprisings are discussed. One of the top priorities of China's Foreign policy is to ensure energy security for its economic development. For this reason, China's approach to the Arab popular uprisings is non-intervention to the chaos, a policy that not includes risk within the "responsible great power" image context. China's approach to the Middle East uprisings includes some dilemmas. The main sources of these dilemmas are China's great power dilemma, understanding of sovereignty, and the principle-pragmatism conflict. Actually, these dilemmas are related 28 character strategy that was determined during Deng Xiaoping era.

Keywords: China, Arab popular uprisings, China's Foreign Policy, 28 Character Strategy, Dilemma

* Arş. Gör., Uluslar arası İlişkiler Bölümü, Süleyman Demirel Üniversitesi.

GİRİŞ

Aralık 2010 tarihinde, Tunuslu üniversite mezunu seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin, belediye zabıtalari tarafından mallarına el konulmasını, aşığılanmasını, taciz edilmesine katlanamayarak kendisini ateşe vermesi aynı zamanda bütün Orta Doğu'yu yakması anlamına geliyordu. Tunus'ta başlayan bu yangın kısa sürede Mısır'ı, Libya'yı, Yemen'i, Bahreyn'i ve son olarak da Suriye'yi etkisi altına aldı. Tunuslu bir seyyar satıcının bireysel isyanının küreselleşme çağında bütün bir bölgeyi, bütün bir dünyayı nasıl etkisi altına alabileceğini gösterdi. Aralık 2010'dan günümüze kadar geçen süreçte 1987'den 2010'a kadar Tunus'u 23 yıldır yöneten diktatör devlet başkanı Zeynel Abidin Bin Ali ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Mısır'ı 30 yıl yöneten Hüsnü Mübarek ve Yemen'i 22 yıl yöneten Ali Abdullah Salih iktidardan indirilmiştir. Libya'da ise 1969'tan 2011'e kadar Libya'yı yöneten Muammer Kaddafi linç edilerek öldürülmüştür. Diğer ülkelerden farklı olarak Libya'ya yapılan NATO müdahalesi Arap halk ayaklanmalarını başka bir boyuta taşımıştır. Suriye'de ise halk ayaklanmaları bir iç savaşa dönüşmüş durumdadır.

Bu ateş aynı zamanda Fouad Ajami'nin değerlendirmesine göre, Orta Doğu'da tarihi açıdan Arap tarihinde kronolojik olarak üçüncü büyük hareketlenmedir.¹ İlki 1800'lerin sonunda Arapların politik ve kültürel rönesansının doğuşu ve modern dünyaya dâhil olmak için Hıristiyan Arap entelektüeller önderliğinde Osmanlı Devleti'ne karşı başlattıkları isyan hareketidir. İkincisi 1950'lerde Mısır'da Cemal Abdunısır, Tunus'ta Habib Burgiba ve Suriye'de ve Irak'ta ilk nesil Baas liderlerinin başlatmış oldukları Arap milliyetçisi hareketlerdir. Üçüncü olarak da küresel çağda Tunuslu seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin bireysel olarak başlatmış olduğu halk tabanlı isyan hareketidir.² Fuoad Ajami'nin üçüncü büyük ayaklanma olarak tanımladığı bu hareket diğer ikisinden farklı olarak, üstten aşığıya doğru değil, geniş halk kitlelerinin daha özgür bir yaşama sahip olmak için üst-yapıyı zorlamaktadırlar. Ayrıca devam etmekte olan Arap halk ayaklanmaları hem diğerlerinden daha geniş halk kitlelerine yayılmış olmaları ve demokrasi gibi daha meşru zeminde ilerlemeleri nedeniyle diğer ilk iki hareketten farklılık arz etmektedir. Aynı zamanda mevcut Arap Halk ayaklanmaları Ajami'nin tanımladığı ilk iki ayaklanmalarının sonuçlarının ortaya çıkardığı yapılara karşı yapılmaktadır. Diğer bir ifade ile son Arap halk ayaklanması ilk iki ayaklanmaya karşı yapılmaktadır.

Bu çalışmada, iki yıldan fazla bir süredir devam etmekte olan ve zincirleme bir şekilde Mısır'a, Libya'ya, Yemen'e, Suriye'ye yayılan, diğer Orta Doğu ülkelerini

Fuoad Ajami, "The Arab Spring at One: A Year of Living Dangerously", *Foreign Affairs* 91, no.2 (Mar/Apr 2012),

<http://search.proquest.com/pqrl/docview/923214207/fulltext/13F7A5988BD1CB813D3/1?accountid=10086>.

² Bknz, Ajami, a.g.m.

de tehdit eden Orta Doğu'da bir istikrarsızlığa, köklü bir sosyo-kültürel değişim-dönüşüme neden olan halk ayaklanmalarına Çin'in yaklaşımı ve yaklaşımında etkili olan faktörler analiz edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca, Orta Doğu'daki isyanların Çin için ne anlama geldiği, Çin'in yaklaşımının nasıl olduğu, nasıl algılandığı ve nasıl bir politika belirlediği bu çalışmanın cevap aradığı diğer sorulardır.

Orta Doğu'da devam etmekte olan ayaklanmalar, Çin'in BMGK daimi beş üyesinden birisi olması, Orta Doğu ülkeleri ile yakın ticari ve enerji ilişkileri olması ve bu ayaklanmaların Çin'de de "Yasemin Devrimi" adı altında nüvelerinin görülmesi nedeniyle Çin'i yakından ilgilendirmektedir. Çin'in Orta Doğu'daki halk ayaklanmalarına yaklaşımında, tarihsel merkezilik algısı, tarihi tecrübeler ve 1978'den itibaren Deng Xiaoping ile belirlenmeye başlanan büyük güç olma stratejisi gibi nedenlerden çeşitli paradoksların yaşandığı gözlenmektedir. Şanghay Fudan Üniversitesi, uluslararası ilişkiler profesörlerinden Wu Xinbo'nun "Çin Dış Politikasını Sınırlayan Dört Çelişki" isimli makalesinde Çin'in dış politikasında birinci çelişki olarak büyük güç paradoksu, ikinci olarak "açık kapı" politikası ile egemenlik endişesi, üçüncü olarak belirlediği prensipler ile izlediği dış politika pragmatizminin uyuşmaması ve dördüncü olarak da çok taraflılık ve tek taraflılık arasında yaşadığı ikilemdir.³ Bu çalışmada Wu Xinbo'nun Çin dış politikasında belirlemiş olduğu ikilemler Çin'in Orta Doğu'daki ayaklanmalarda izlemiş olduğu politikanın analiz edilmesinden sıkça faydalanılacaktır.

Bu çalışmanın, ilk bölümünde Çin'in Arap halk ayaklanmalarına yaklaşımının ayaklanmanın ilk başladığı günden itibaren nasıl değiştiği, bu değişimin nedenleri ve Çin'de etnik ve dini farklılıklar dışarıda tutularak bir "Yasemin Devriminin" mümkün olup olmadığı üzerinde durulacaktır. Ayrıca Çinli uzmanlara göre Çin'de neden Orta Doğu'dakine benzer bir "yasemin devriminin" gerçekleşmeyeceği Çin'in ve Orta Doğu'nun farklılıkları göz önüne alınarak analiz edilmeye çalışılmaktadır. İkinci bölümde, Çin'in büyük güç algısı ile uyguladığı ve uygulamak istediği politikalar arasındaki çelişki, Çin'in Arap halk ayaklanmalarına bakışı çerçevesinde Çin dış politikasının dinamikleri Deng Xiaoping'den (1978) itibaren temel alınarak incelenmeye çalışılmaktadır. Üçüncü bölümde ise, Çin'in 1978'den itibaren uygulamaya çalıştığı "açık kapı" (*open door*) politikası ile Çin'in egemenlik anlayışı arasındaki çelişki ortaya konmaya çalışılmaktadır. Çin'in egemenlik anlayışı 19. ve 20. yy. egemenlik anlayışı ile örtüşmesine rağmen 21. yy'da ve uluslararası ilişkilere hızlı bir şekilde giren "insani müdahale" anlayışı ile uyuşmamaktadır. Son bölümde ise Çin'in Arap halk ayaklanmalarına yönelik politikasında prensip düzeyindeki söylemleri ile uyguladığı ulusal çıkar esaslı pragmatik dış politikası arasındaki çelişki incelenmektedir.

³ Wu Xinbo, "Four Contradictions Constraining China's Foreign Policy Behavior", *Journal of Contemporary China* 10, no. 27, (2001):293.

1. ÇİN'İN ORTA DOĞU HALK AYAKLANMALARININ NEDENLERİNE BAKIŞI VE “YASEMİN DEVRİMİ”

Orta Doğu'daki halk ayaklanmaları ilk defa Tunus ve Mısır'da çıkmaya başladığında, Çin'in neredeyse bütün Orta Doğu'yu saracak ve sarsacak olan bu hareketlenmeyi oldukça basit ve sıradan algıladığı görülmektedir. Çin medyası Mısır'da yapılan gösterileri ilk başlarda kanun dışı, sıradan, etkisiz ve basit olduğu yönünde yayın yapmaktaydı.⁴ Fakat Şubat 2011 tarihinde Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali'nin ve Mısır'da da Hüsnü Mübarek'in iktidardan düşüşleri Çin'in Orta Doğu'da diktatör rejimler aleyhine esen bu “özgürlük” rüzgârlarına karşı daha temkinli davranmasına yol açmıştır. Özellikle Çin'de de “Yasemin Devrimi” adı altında internetteki çeşitli hareketlenmeler Çinli yöneticileri Orta Doğu'dakine benzer bir hareketin Çin'de de başlayabileceği endişesine yol açmış ve buna karşıda internet kısıtlamaları gibi çeşitli tedbirler alınmıştır.⁵

Bazı Çinli uzmanlara göre Çin'de Orta Doğu'dakine benzer bir ayaklanmanın çıkma ihtimali yoktur ve bu Batı medyasının bu yöndeki yayınlarından ibarettir.⁶ Çinli uzmanlara göre Orta Doğu'da ayaklanmaların çıkmasına neden olan faktörler Çin'de yoktur ve kısa dönemde de oluşması muhtemel görülmemektedir. Yine Çinli uzmanlara göre, Orta Doğu'daki ayaklanmaların kaynağı uzun zamandır var olan sosyo-ekonomik sorunlardır. Orta Doğu'daki düşük oranlı ekonomik büyüme, işsizliğin yüksek seviyelerde olması, yaygın olan yoksulluk, yüksek doğum oranı ve eğitimsizlik gibi faktörlerin bir araya gelmesi bölgede isyanın patlak vermesine neden olmuştur. Ayrıca Orta Doğu'daki gelir dağılımındaki adaletsizliğin her geçen gün daha da fazla artması özellikle genç nüfusu öfkeliendirmektedir.⁷ Yukarıda sayılan ekonomik temelli faktörlerin yanı sıra bölgedeki anti-demokratik siyasi sistemler, siyasi sistemin seküler ya da dini olması fark etmeksizin siyasi katılımı engellemektedir. Ayrıca seçimlerin yapıldığı bazı Arap ülkelerinde dahi Baas Partisi gibi bazı partilerin ayrıcalıklı bir yerinin olması halkın kendi meşru yöneticilerini seçmelerinin önünde engel olarak durmaktadır. Bunlara ek olarak Orta Doğu Arap yöneticilerin kendi iktidarlarını devam ettirmek için Filistin sorununu gibi bölge insanının hassas olduğu sorunları iç politikada kullanmaları ve İsrail'e özellikle BMGK'de her zaman destek olan ABD ile yakın ilişkiler içeri-

⁴ Perry Link, “Middle East Revolutions: The View From China”, *The New York Review of Books*, February 2, 2011, Erişim: 20 Aralık 2012, <http://www.nybooks.com/blogs/nyrblog/2011/feb/17/middle-east-revolutions-view-china/>.

⁵ Calls for a ‘Jasmine Revolution’ in China Persist, *The New York Times*, February 23, 2011, Erişim: 19 Aralık 2012. China’s jasmine revolution: police but no protesters line streets of Beijing, *The Guardian*, February 27, 2011, Erişim: 19 Aralık 2012. Ayrıca bakınız, Ahmet Davutoğlu, “We in Turkey and the Middle East have replaced humiliation with dignity”, *The Guardian*, March 15, 2011. Erişim: 20 Mart 2011.

⁶ Xianqu Luntan: Zhongdong Bianju he Zhongguo Zhanlue, *Xinhua News Agency*, 06.04.2012, Erişim: 08 Nisan 2012.

⁷ Richard Weitz, “How China Sees Middle East”, *The Diplomat*, September 6, 2011, Erişim: 10 Eylül 2011.

sinde olmaları da yöneticilerin meşruyetinin daha fazla sorgulanmasına neden olmaktadır.⁸ Bölgede var olan ekonomik ve siyasi sorunların dünya ekonomik krizi ve küreselleşme ile dünyadaki etkileşiminin hızlanması sonucunda bölgede birikmiş olan potansiyel enerji kinetik enerjiye dönüşmüş ve isyanlara yol açmıştır.⁹

Çinli uzmanlar yukarıda bahsedilen sorunların Çin’de mevcut olmadığını öne sürmektedirler. Çünkü Çin’de her 10 senede bir devlet başkanı değişmektedir. Çin’de Batı tarzı bir demokrasiden bahsedilemezse de, 90 milyon üyeye sahip Çin Komünist Partisi’nde parti içi demokrasiden ve istişare kurullarından bahsetmenin mümkün olduğunu savunmaktadırlar. Ayrıca Orta Doğu ülkeleri reform yapmaktan direnmekte ve Soğuk Savaş döneminden kalma yapılarını korumakta oldukça ısrarcı olmalarına rağmen, Çin 1978’den itibaren ekonomik ve siyasi reformlar yapmak suretiyle bir dönüşüm içerisindedir. Diğer yandan Çin’de işçi ücretlerinin düşük olmasına rağmen, Çin her yıl çektiği doğrudan yabancı yatırımlar ve Çinli şirketlerin yaptığı yatırımlarla devasa iş sahaları açmaktadır. Her ne kadar Çin’de büyük sorunlara açacak işsizlik olmasa da düşük işçi ücretleri Çinli uzmanlara göre kısa ve orta vadede soruna yol açabilmesi muhtemel gözükmektedir. Diğer yandan Çin’in uluslararası arenada hızla yükselmesi ve büyük bir güç olarak ortaya çıkması Çinlilerin ülkelerinin başarılarıyla gurur duymalarına ve milli kimliklerinin güçlenmesi de Çinlilerin duygularını Orta Doğu halklarının duygularından farklılaştırmaktadır.¹⁰

1978’den itibaren hızlı bir şekilde dünyaya açılan Çin çok başarılı ekonomik reformlar yapmasına rağmen aynı reform isteği ve hızı siyasi alanda görülmemektedir. Özellikle Çinli Nobel Barış ödülü sahibi Liu Xiaobo’nun “Tanrı’nın Çin’e bir hediyesi”¹¹ olarak nitelediği internetin her tarafa ulaşması Çin’in ve Çinlilerin dünya ile etkileşimini kaçınılmaz kılmaktadır. Ayaklanma çıkma olasılığı sadece ekonomik nedenlerden dolayı olmayabilir. Çin’in dünya ile etkileşiminin artması her kesimden Çinlilerin daha fazla liberal politikalar talep etmesine neden olacağı aşikârdır. Yukarıda tartışılan noktalar ve Arap Halk ayaklanmalarının Suriye’de olduğu gibi çıkmaza girmesi beraber ele alındığında Çin’de bir “yase-min devriminin” gerçekleşmesi çok uzak bir ihtimal dâhilindedir.

⁸ Örnek olarak İsrail Gazze’ye Uluslar arası Hukuk’a aykırı bir şekilde ambargo uygularken Hüsnü Mübarek yönetimindeki Mısır’ında Refah sınır kapısını kapatması özellikle muhafazakâr Mısırlıları öfkeli kıldırmaktaydı.

⁹ Wei Shenme Zhongguo Bu Hui Fa Sheng Shehui Dongdang, *Ganbuwenzhai*, April 2011, 16-17, Chen Jinwen, “Zhongdong Jushi Gei Zhongguo de Jingshi”, *Keji he Chang ye 11*, no.5, (2011): 137-140.

¹⁰ Wei Shenme Zhongguo Bu Hui Fa Sheng Shehui Dongdang, 16-17, Chen, Zhongdong Jushi Gei Zhongguo de Jingshi, 138- 140.

¹¹ Jillian C. York, “The Peace Prize in Digital Age”, *Al Jazeera*, 08 October 2010, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2010/10/201010892516531328.html>. Erişim: 09 Ekim 2012.

2. ÇİN'İN “BÜYÜK GÜÇ” PARADOKSU VE ARAP HALK AYAKLANMALARI

Çin'in kesintisiz tarihi, coğrafi-nüfus büyüklüğü, dünya medeniyetine katkısı, BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olması ve nükleer silahlara sahip olması gibi nedenler Çinli liderler ve Çin kamuoyu nezdinde Çin'in büyük güç imajı oluşmasında önemli katkısı vardır.¹² Çinliler, Çin'in ekonomik ve politik olarak yükselişini yeni kazanacağı bir statüden ziyade kaybettiği bir statüyü yeniden kazanması (振兴中华, *zhenxing zhonghua*) olarak görmektedirler.¹³ Tarihte Çin'in Han Hanedanlığı (M.Ö. 206 – M.S. 210), Tang Hanedanlığı (618-907) ve Qing Hanedanlığı (1644-1911) dönemlerinde Çin süper güç pozisyonunu elde etmeyi başarmıştır. Yukarıda adı geçen hanedanlıklar döneminde Çin'in komşu ülkelerle ilişkisinin merkez-çevre konsepti içerisinde olduğu ve Çin'in *Sinicized* (Çinileşmiş ya da Çin kültürünün etki alanı) bir bölge oluşturduğu görülmektedir.¹⁴ Ayrıca Çin'in bu hanedanlıklar dönemindeki dış politikası da, Batılıların Vergi/Haraç sistemi (*Tributary System*, 朝贡体系, *chaogong tixi*) olarak tanımladıkları, Çin'in diğerlerinden üstünlüğüne dayanan ve yapı üzerine kurulmuştur.¹⁵ Çin'in Batılılar tarafından istila edilmesine neden olan 1839 Afyon Savaşı'ndan sadece 20 yıl önce Çin dünya GSMH'nın yüzde 30'unu üretmekteydi.¹⁶ Ayrıca Çinliler Çin'in 4000 yıllık tarihinin ve medeniyet birikiminin zengin olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Çinli uzmanlar, Çin'in sahip olduğu medeniyetsel değerleri sayesinde Çinli yöneticilerin hegemonik bir düzen yerine “yardımsever yönetim” (*benevolent governance*, 王道 *wangdao*) bir yönetim tarzını tercih edeceklerini ifade etmektedirler.¹⁷ Çin'in önde gelen uluslararası ilişkiler uzmanlarından Yan Xuetong'un ifadesine göre, Çinliler Çin'in nasıl küresel bir aktör olacağını sorgulamak yerine Çin'in dünyada neden en büyük küresel aktör olmadığı tartışmasını yaptıklarını belirtmektedir.¹⁸ Bunların yanı sıra 1978'de Deng Xiaoping önderliğinde başlatılan reformlarla beraber gelişen, hızlı ekonomik büyüme sonucu, dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü ve enerji tüketicisi durumuna gelmesi haklı olarak Çinli liderleri ve Çinlileri gururlandırmaktadır. Kendisini büyük bir güç olarak gören Çin, dünya kamuoyu tarafından da büyük güç olarak kabul edilmekte, bunun yanı sıra uluslararası sistemde etkinliğini arttırmak ve sözünün daha çok dinlenir ol-

¹² Çinli elitlerin tarihsel büyük güç olgusu ve Çin'in büyük güç olarak dış politikası için bakınız. Denny Roy, “The Foreign Policy of Great-Power China”, *Contemporary Southeast Asia* 19, no. 2, (1997):121-135.

¹³ Yan Xuetong, “The Rise of China in Chinese Eyes”, *Journal of Contemporary China* 10, no.26, (2001): 33-39.

¹⁴ Çin'in şuan ki ve tarihte ki Çince ismi “Merkez Ülke” (*Zhongguo* 中国)'dir.

¹⁵ Tributary Sistem hakkında daha fazla bilgi için bakınız. John King Fairbank, Der., *World Order: China's Foreign Relations*, (Cambridge: Oxford University Press, 1968).

¹⁶ Zhao Yining, “Zhongguo Zonghe Guoli de Yuesheng”, *Liaowang Xinwen Zhoukan* 39, (27 Eylül 1999):18.

¹⁷ Yan, *The Rise of China in Chinese Eyes*, 37-38.

¹⁸ Yan, *a.g.m.*, 34.

masını talep etmektedir. Büyük güç olmanın en büyük göstergelerinden birisi, dünyanın her neresinde olursa olsun bir sorun çıktığında bu soruna askeri ya da siyasi olarak müdahale edebilme kapasitesidir. Bu bağlamda “büyük güç” olarak Çin, komşusu olan Kırgızistan’daki, Tayvan’daki sorunu nasıl algılıyorsa coğrafi olarak kendisinden uzak olan Latin Amerika’daki ya da Orta Doğu’daki bir sorunu da aynı şekilde algılayabilmeli ve müdahil olabilmelidir. Çin büyük bir güç olmasına rağmen küresel anlamda ciddi kısıtlamalarının olması, kendi yakın çevresi dışında aktif olmaması “Çin’in büyük güç ikilemi” olarak ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda tartışılan Çin’in büyük güç olgusuna rağmen, özellikle Soğuk Savaş sonrasında, Çin’in reformist başkanı Deng Xiaoping’in belirlediği yol haritasında Çinli karar alıcıların Çin’in potansiyel gücünün ve reel gücünün farkında olduğunu göstermektedir. Çin’in büyük güç adayı olarak Orta Doğu halk ayaklanmalarına yaklaşımını Deng Xiaoping’in Soğuk Savaş’ın ve 1989 Tiananmen Olayları’nın hemen akabinde çizmiş olduğu “28 karakter stratejisinde” görmek mümkündür. Buna göre Çin’in Soğuk Savaş sonrası dış politikada aşağıdaki stratejiyi izleyecektir.

Leng jing guan cha - Gelişmeleri soğukkanlılıkla izle ve analiz et.

Wenzhu zhen jiao - Pozisyonunu ayarla ve sağlamlaştır.

Chen zhe ying fu – Değişimlere güvenle yaklaş ve ele al.

Tao guang yang hui – Kapasiteni çok fazla aşikâr etme.

Shan yu shou zhou – Düşük profilde görünmek iyidir.

Jue bu dang tou – Asla lider olma.

You suo zuo wei – Bazı katkılarda bulun. ¹⁹

Çinli akademisyen Qu Xing “28 karakter stratejisini” “4 bu” ve “2 chao” olarak özetlemektedir.

Bu kang qi – Çin Sosyalist kampın lideri olan Sovyetler Birliği’nden boşalan alana talip değildir.

Bu dang tou – Çin üçüncü dünyanın lideri değildir.

Bu duikang – Çin Batılı güçlerle çatışma istememektedir.

Bu shu di – Düşman edinme, Çin diğer ülkelerin içişlerine karışmama ilkesini benimsemektedir.

¹⁹ Deng Xiaoping, *Deng Xiaoping Wen Xuan 3*, (Beijing: Renmin Chubanshi, 1994), 321, 320, 363, 353. Tao Jiyi, “Meiguo xueshu jie guanyu Deng Xiaoping/ ershiba zi waijiao fangzhen yanjiu shuping”, *Zhonggong Dangshi Yanjiu* 11, (2009):118-124.

Chao yue yi shi xing tai yin su - İdeolojik değerlendirmelerden uzak dur.

Chao tuo – Kronikleşmiş olaylardan/sorunlardan sıyrıl.²⁰

Çinli karar alıcıların, Çin'in süper güç olabilmesi için uzun bir yolunun olduğunu farkında oldukları görülmektedir. Bundan dolayıdır ki; Çinli liderlerin pragmatik temelli üçüncü dünyanın lideri olma çabası içerisine girmeden “28 karakter stratejisi” çerçevesinde ulusal bir politika takip ettikleri gözlemlenmektedir. Deng Xiaoping Çin'in süper güç olma yolundaki görünümünü “Çin bir köpeğin kuyruğunu bacaklarının arasına kıştırması gibi alçak gönüllü olmalıdır.” şeklinde ifade etmektedir.²¹ Dolayısıyla, Çin düşük profilde bir dış politika daha da özelinde Orta Doğu politikası izlemek istemesine rağmen yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı mevcut uluslararası sistem, cihan şümül bir güç olma iddiasında olan Çin'i, küresel söylemlerde ve eylemlerde bulunmaya zorlamaktadır. Bununla beraber Çin dünyanın ikinci büyük ekonomisi olmasına rağmen kendisini hala gelişmekte olan ülke (*developing country*) olarak nitelemektedir. Aynı zamanda Çin'de nüfusun çokluğu ve kişi başı gelirin düşük olması sosyal problemlere de kapı aralamaktadır. Devlet olarak zengin olmasına rağmen bu zenginlik halka dağıtıldığında Çin fakir bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada da Çin'in büyük güç imajının eylemlerine yansımaması ve ciddi çözüm önerilerinden yoksun söylem düzeyinde kalması Çin'in büyük güç paradoksu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çin'in bu çelişkili durumunu NATO kuvvetlerinin Mart-Haziran 1999 tarihleri arasında Kosova'ya askeri olarak müdahale ettiğinde de görmekteyiz. Kosova ile alakalı Çinli politika yapımcıların resmi açıklamalarında, kuvvet kullanılmaması ve Kosova'daki bütün etnik gruplara saygı gösterilmesi ve korunması olmak üzere iki prensip belirledikleri görülmektedir. Fakat Çin kriz çözümü noktasında sorunun nasıl yönetilmesi ve çözülmesi gerektiği konusunda bir öneride bulunmamıştır. 1999'dan günümüze 14 sene geçmesine ve Çin'in hem ekonomik hem de siyasi olarak daha da güçlenmiş olmasına rağmen Kosova krizinde yaşamış olduğu ikilem Arap halk ayaklanmaları örneğinde de yaşanmaktadır. 2012 yılında 1999 yılına nazaran ekonomik ve siyasi olarak daha da güçlü olan Çin'in ulusal çıkarları Orta Doğu'da Balkanlar'a nazaran daha fazladır. Fakat Çin tüm bu örneklerle ilişkin olarak bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, içişlerine karışmama gibi temel prensipleri dillendirmenin ötesinde halen sorunun çözümüne yardımcı olabilecek bir politika geliştirebilmiş değildir.

Rasyonel bakıldığında Rusya'nın ve Çin'in Orta Doğu'da değişen denklemlerde yerlerini korumak ya da yeni kurulacak olan düzende çıkarlarını koruyabilecek

²⁰ Qu Xing, “Shilun Dongou Jubian he Sulian Jieti hou de Zhongguo dui Wai Zhengce”, Waijiao Xueyuan Xuebao 4, (1994):18-19.

²¹ Zhonggong Zhongyang Wenxian Yanjiu Xuanbian, Shisan da yilai zhongyao wenxian xuanbian 1, (Beijing: People Press, 1991), 16.

yeterli askeri, ekonomik ve politik güçlerinin olmaması onları statükocu bir pozisyona yönlendirmektedir. Çin Suriye’de etkin olamayacağı ya da etkin olmak istemeyeceği yeni bir yönetimden daha çok Batı ile sorunları olan Beşar Esad yönetimini tercih etmesi daha muhtemeldir. Kısa vadede olmasa da orta ve uzun vade de ya da Çin yeterli güce ulaştıkça Orta Doğu’da aktif siyasi bir güç olmaya başlayınca Suriye, İran gibi batı karşıtı güçlere ihtiyacı olacaktır. Bundan dolayı da şuan oldukça statükocu bir politika izleyen Çin’in belirli bir güce ulaştıktan sonra Orta Doğu’da daha proaktif bir politika izlemesi beklenebilir.

Çin’in Suriye politikasında da yukarıda bahsedilen paradoksu görmekteyiz. Çin Suriye politikasında da diğer ayaklanma olan ülkelerde izlediği politikanın bir benzerini izlemektedir. Hatırlanacağı üzere 4 Şubat 2012 tarihinde Çin, BM Güvenlik Konseyi’nin Beşar Esad’a yönelik siyasi geçişi kolaylaştırması yönündeki karara Rusya ile beraber karşı çıkmıştır. Çinli politika yapımcılar ve uzmanlar Çin’in BM Güvenlik Konseyi’nde Suriye konusunda ret oyu kullanmasının nedenini ikinci bir Libya müdahalesine fırsat vermemek olduğunu ifade etmektedir.²² Çin’in Suriye konusunda statüko lehine politika izlemesindeki en büyük faktörün Rusya’nın Esad rejimini açıkça desteklemesi ve başta ABD olmak üzere dünya kamuoyunun Suriye konusunda ne yapacağına tam olarak karar verememiş olmasıdır. Libya konusunda oldukça aktif ve aceleci davranan Avrupa’nın ve ABD’nin Suriye konusunda aynı gayreti göstermemeleri de Çin’in mevcut politikasında ısrar etmesine neden olmaktadır. Bu durumda Çin çözüm önerisi içermeyen söylemlerini Kosova’da, Libya’da, Mısır’da olduğu gibi Suriye için de tekrarlamaktadır.

Şüphesiz Çin’in çekimser ve çelişkili politika izlemesinde kendine göre haklı nedenleri vardır. Çin’in Orta Doğu’ya dair en büyük kaygısı bölgede istikrarsızlığın devam etmesi ile Çin’in enerji güvenliğinin ve bölgedeki yatırımlarının riske girmesidir. Çin’in hem Suriye’de hem de diğer isyanların çıktığı ülkelerde risk içermeyen politikalar izlediği görülmektedir. Kadim Çin devlet geleneğinde bu politika “dağ başına otur ve kaplanların kavgasını izle” (坐山观虎斗, *zuo shan guan hu dou*) söyleminde karşılığını bulmaktadır. Fakat bu durum günümüzde yükselen Çin’in “büyük ve sorumlu güç” imajı ile çelişmektedir (坐山观虎斗

²² Erkin Ekrem, “Çin’in Veto Kararı ve Suriye Endişeleri”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 10 Şubat 2012, Erişim: 12 Şubat 2012, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/1092/cinin-veto-karari-ve-suriye-endiseleri.aspx>.

²³ Sorumlu güç olarak Çin için bakınız. Xia Liping, “China: a responsible great power”, *Journal of Contemporary China* 10, no.26, (2001):17-15, Bates Gill, “Discussion of ‘China: a responsible great power’”, *Journal of Contemporary China* 10, no.26, (2001):27-32.

3. ÇİN'İN “AÇIK KAPI” POLİTİKASI VE EGEMENLİK KAYGISI

Çin tarihteki tecrübeleri, mevcut iç sorunları ve dünyadaki farklı uygulamalar nedeniyle 1978'den itibaren reformlar ile uygulamaya çalıştığı “açık kapı” politikası ile egemenlik kaygısının çeliştiğini söylemek mümkündür. Çinli karar alıcılar insani amaçlıda olsa dışarıdan bir ülkenin egemenliğini yok sayarak müdahale edilmesine karşı çıkmaktadır. Çinli uluslararası ilişkiler profesörü Wu Xinbo, Çin'in egemenlik kaygıları nedeniyle 1999'da yapılan Kosovo müdahalesine karşı çıktığını ifade etmektedir. Soğuk Savaş sonrasında Çin'in uluslararası müdahalelerde politika belirlemede NATO'nun Kosova müdahalesi dönüm noktası olmuştur. Çinli karar alıcılara göre eğer insani amaçlı da olsa Çin'in bir ülkeye müdahaleyi onaylamasının Tibet ve Doğu Türkistan'da çıkacak bir karışıklık durumunda bu bölgelere uluslararası müdahaleyi meşrulaştıracaktır.²⁴ Çinli karar alıcıların 19. ve 20. yy Vestfalya egemenlik anlayışına sıkı sıkıya bağlı olduğu görülmektedir.

Çinli liderlerin anlayışına göre tarihte Çin'deki iç huzursuzluklar dışarıdan gelen tehditlere davetiye çıkarmış ve bu durum yabancı tehditlerin Çin'de başarılı olmasını sağlamıştır.²⁵ Ming generallerinin aralarındaki ihtilaflar ve 1644'de köylü isyanları neticesinde Pekin köylülerin eline geçmiştir. Bu iç karışıklıktan faydalanan kuzeyden gelen Mançular, Çin'in egemenliğini kolayca ele geçirmiştir. Aynı şekilde Mançular tarafından kurulan Qing Hanedanlığı da içteki problemlerin Batılıların ve Japonların işgali ile birleşmesi sonucunda yıkılmıştır. Son olarak da Sovyetler Birliği'nin desteği ve uluslararası komünist hareketin desteğini alan Çinli sosyalist devrimciler 1949 yılında Guomintang yönetimini devirmeyi başarmışlardır.²⁶

Yukarıda bahsedilen tarihteki tecrübelerin yanı sıra Çin'in Doğu Türkistan ve Tibet bölgesinde etnik temelli sorunlar vardır. Etnik temelli sorunların yanı sıra etnik Çinlilerin de mevcut yönetimin bazı uygulamalarından rahatsız olmaktadır. Orta Doğu'da devam etmekte olan isyanların Çin için tehdit oluşturmasının diğer bir boyutu da etnik gruplar üzerinden olma ihtimalidir. Orta Doğu'da Arap halk ayaklanmalarına neden olan gelir dağılımında adaletsizlik, yolsuzluklar, anti-demokratik yönetimler gibi dinamikler Orta Asya ülkelerinde de mevcuttur. Orta Doğu halklarının istediği özgürlük eşit gelir dağılımı vs konularda Rusya ve Çin vatandaşlarının da çok memnun olduklarını söylemek zordur. Suriye'deki halk ayaklanması sonrasında, İran'da da bir ayaklanmanın çıkma ihtimali bunun Orta Asya ülkeleri vasıtasıyla aynı dine sahip Doğu Türkistan'a hatta Tibet'e sıçraması özellikle Batı medyasında tartışılrsa da kısa ve orta vadede uzak bir ihtimal olarak durmaktadır.²⁷ Fakat Orta Doğu'daki söylemler Çin'in ve Rusya'nın da sosyal

²⁴ Wu, Four Contradictions Constraining China's Foreign Policy Behavior, 295-297.

²⁵ Wang Jisi, “China's Search for a Grand Strategy: A Rising Great Power Finds Its Way”, *Foreign Affairs* 90, no. 2, (Mar/Apr 2011): 69.

²⁶ Wang, a.g.m. 69.

²⁷ Tibet bölgesinde daha fazla özerklik ve bağımsızlık isteyen Budist Rahipler Çin'i protesto etmek

istikrarını uzun vadede tehdit etme olasılığı vardır. Dolayısıyla Orta Asya’da Orta Doğu’ya benzer bir problemin yaşanma ihtimali hem ekonomik olarak hem de politik olarak Rusya’yi ve Çin’i sıkıntıya sokabilir. Politik olarak bölgede Orta Doğu’da olduğu gibi bir Türkistan idealinin uyanması hem Çin hem de Rusya için tehdit içermektedir. Buna ek olarak Çin’in Doğu Türkistan ve Rusya’nın Kafkasya bölgeleri tarihsel olarak Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı ve kökleri tarihin derinliklerine uzanan sorunlar vardır. Orta Doğu’da “İslami” referanslı yeni yönetimlerin gelmesi ya da bölgede kaostan daha da artması radikal unsurların ortaya çıkması için bir fırsat olabilir. Bu noktada Çin’in ve Rusya’nın Müslüman bölgelerine “İslami” referanslı savaşçıların “cihat” amacıyla gitmeleri mümkündür. Özellikle Rusya 1994 yılında başlayan Rus-Çeçen Savaşı’nın ikincisi sayılan 1996’da başlayan savaşta selefi ve Vahhabi referanslı yabancı savaşçılar bölgeye gitmişlerdir. Çeçenistan’a “cihat” amacıyla giden yabancı savaşçılar Rusya’ya karşı teröre varan yöntemlerle savaşmışlardır.

Çin’deki etnik temelli etkilenmenin yanı sıra ekonomik ve daha fazla özgürlük ve demokrasi amacıyla da etnik temelli olmayan bir hareket, Mısır’da Tahrir meydanındaki gösterilere paralel zamanda, “Yasemin Devrimi” adı altında küçük çaplı da olsa ortaya çıkmıştır. Orta Doğu halk ayaklanmalarından etkilenen bir grup, 2011 yılının başında Çin’in başkenti ve en kalabalık caddesi olan Wangfujing caddesinde bir araya gelip Orta Doğu benzeri “Yasemin devrimi” başlatmaya çalışmışsalar da başarıya ulaşamamıştır.²⁸ Yasemin hareketinin başarıya ulaşmamasının bir nedeni olarak, bir Rus ya da Çin vatandaşının uluslararası sistem düzeyinde dış politikada devlet yöneticilerinden beklenti düzeylerinin Orta Doğu halklarından farklı olması gösterilebilir. Özellikle, devrim öncesi Arap yöneticiler iktidarlarını korumak ve meşrulaştırmak için iktidarlarına muhalif olan kamuoyuna karşı siyasi bir araç olarak kullanılmaktaydılar. Fakat diğer yandan aynı iktidar sahipleri kamuoyunun desteklemediği halde ABD, Batı ülkeleri ve İsrail’le yakın ilişkiler içerisinde girmektedirler. Ayrıca yukarıda bahsedilen tarihsel büyüklük, yeniden tarih sahnesine çıkma hissiyatı ve mevcut etnik ve etnik olmayan sorunlar nedeniyle Çin’in söylemlerinde ve önceliklerinde devlet ve birey düzeyinde özgürlük kavramı yerine daha çok güvenlik söylemi ağır basmaktadır. Çin’deki bu güvenlik söyleminin halk tarafından da anlaşılır bulunduğu söylenebilir.

Soğuk Savaş sonrasında Çin, uluslararası sistemin yeniden düzenlenmesinde çok kutupluluk vurgusu yapmaktaydı. Soğuk Savaş sonrasında Çin, BM’nin barışı koruma ve barışın sağlanması gibi kriz bölgelerinde BM misyonlarında destek olmaya başlamıştır.²⁹ Çin bir ülkeye BM olarak müdahale edilebilmesi için hedef

---

için Çin’de ve Çin dışında kendilerini yakarak protesto, eylemleri düzenlemektedirler. Protesto şekli açısından Tunuslu seyyar satıcı Muhammad Buazizi’nin yöntemiyle benzerlik içermesi ilginçtir.

²⁸ Ian Johnson, “Calls for a ‘Jasmine Revolution’ in China Persist”, *New York Times*, February 23, 2011, Erişim: 24 Aralık 2012, http://www.nytimes.com/2011/02/24/world/asia/24china.html?_r=0.

²⁹ China’s Growing Role in UN Peacekeeping, *Asia Report*, no.166, (April 17, 2009), 3-10. Stefan

ülkenin rızasının olmasını ve BMGK kararının olması gerektiğini savunmaktadır.³⁰ Fakat bu vurgu NATO'nun 1999 Nisan – Haziran ayları arasında Kosova'daki savaşa müdahale etmesi ve Çin'in Belgrad büyükelçiliğinin bombalanmasıyla zaman içerisinde etkisini kaybetmeye başlamıştır. Çin, ABD önderliğinde NATO yeni-müdahalecilik konsepti altında insani müdahale kılıfı ile yapılmasını ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında kendi hegemonyası devam ettirme ve yayma olarak görmektedir. Çin'e göre, BM sözleşmesinin 2. maddesine göre eşit statüdeki devletlerin işlerine askeri müdahalenin yapılamayacağını dolayısıyla Kosova müdahalesinin BM Sözleşmesinin çiğnendiği anlamına geldiğini savunmaktadır.³¹ Çin uluslararası sistemde meşrulaştırıcı tek güç olarak BM'yi görmektedir. Fakat Çin, BM gibi uluslararası kuruluşların ülkelerin egemenliğini yok sayarak o ülkenin rejiminin değiştirilmesinde meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanılmasına karşı olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan Orta Doğu'ya yapılacak herhangi bir askeri müdahalede Çin için BM kararı olmadan meşru görülmemektedir. Çin için buradaki en önemli soru bir müdahaleye kimin karar vereceğidir. Eğer birkaç devlet ya da NATO gibi askeri bir örgütlenme müdahale kararı alabileceksen bu durumda zayıf devletler her zaman müdahale tehdidi ile karşı karşıya kalacaktır. Bu durumda sistem uluslararası sistemde güç politikalarına sahne olacaktır. Böylece Çin'in ABD müdahalelerini tanıyıcı bir politikası ileride Kuzey Kore'ye ya da Çin'in hassasiyeti olduğu başka bölgelere de uluslararası müdahalenin hukuksal yolu açılacaktır.³²

Çin'in Orta Doğu ayaklanmalarına karşı nasıl bir uluslararası tutum sergilediği de diğer önemli sorundur. Çünkü Çin'in BMGK daimi üyelerinden ve dünyanın başat güçlerinden birisi olması nedeniyle her politikası dünya kamuoyu tarafından yakından izlenmektedir. Çin ise 1978 öncesinde olduğu gibi politikalarını ideolojik olarak Batı'yı karşısına alarak oluşturmak yerine "sorumlu güç" imajını pekiştirerek bir politika izlemeyi tercih etmektedir.³³ Çin, ekonomik alanda büyük reformlar ile ekonomik bir dönüşümünü başarılı bir şekilde gerçekleştirirken aynı başarıyı siyasi alanda gösterememiştir. Çin için bu durumun bir çelişki oluşturduğu söylenebilir. Bu bakımdan Çin uluslararası arenada attığı her adımın bumerang gibi kendi aleyhine dönmesinden şiddetle kaçınmaktadır. Çin bu bağ-

---

Stahle, "China's Shifting Attitudes Towards United Nations Peacekeeping Operations", *The China Quarterly* 195, (2008): 639-643.

³⁰ Sun Wei, "Peace-Keeping or Peace-Enforcing?" *Beijing Review*, 24 July 1995, 20. Bates Gill ve James Reilly, "Sovereignty, Intervention and Peacekeeping: The View From Beijing", *Survival* 42, no. 3, (2000): 44.

³¹ BM Sözleşmesi, Erişim: 21 Aralık 2012, <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>.

³² Zhang Yunling, "China: Whither the world order after Kosovo?", içinde *Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: Selective indignation, collective action, and international citizenship*, Der. Albrecht Schnabel and Ramesh Thakur, (Tokyo: United Nations University Press, 2000), 124.

³³ Çin'in "sorumlu güç"ü için baknz, Xia Liping, "China: a responsible great power", *Journal of Contemporary China* 10, no.26, (2001):17-25.

lamda iç işlerine karışmama ilkesini ön plana çıkarmaktadır. Çin hedef ülkelerin egemenliğinin, toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunmasına azami özen göstermektedir. Bundan olayı Çin insani amaçlıda olsa, herhangi bir ülkeye askeri müdahaleye şiddetle karşı çıkmaktadır.³⁴ Çin'in 1840 Afyon Savaşları'ndan 1949 Çin Sosyalist Devrimi'ne kadarki süreçte çeşitli bahanelerle işgale uğramış olması Çin'i askeri müdahaleler konusunda daha dikkatli davranmaya sevk etmektedir. Ayrıca Çin, ABD'nin sorun çözmek ve terörle mücadele adı altında 2001 yılında Afganistan'ı ve 2003 yılında Irak'ı işgal etmesine rağmen sorunların çözülmekten ziyade daha da karmaşık bir hal aldığı vurgulamaktadır. Çin'in iç işlerine karışmama prensibine vurgu yapmasının ve her ne şekilde olursa olsun egemen devletlere insani amaçlı da olsa askeri müdahaleye karşı çıkmasının diğer bir önemli nedeni de Çin'in hassas bölgeleri olan Doğu Türkistan ve Tibet'te çıkabilecek herhangi bir karışıklık durumunda bu bölgelere askeri müdahalenin söz konusu olabilecek olmasıdır.³⁵ Doğu Türkistan'a ve Tibet'e "insani" amaçlı askeri müdahale ihtimalinin yok denilebilecek kadar düşük olmasına rağmen Çin'e karşı bir argüman olarak "Çin tehdidi teorisini" savunanların Çin'e politik baskı yapmak amaçlı tartışmaya açma ihtimali dahi Çin'i rahatsız etmektedir. Çin'e göre uluslar arası sorunları çözmek için kullanılan askeri araçlar sorunları çözmek yerine daha da karmaşıktır. Bunun için sorunlar barışçıl yöntemlerle diyalogla çözümlenmelidir. Buna ek olarak Çin, Orta Doğu'daki ayaklanmalara yaklaşılırken BMGK, Arap Birliği gibi bölgesel ve uluslararası örgütlerin endişelerinin ve tutumlarının dikkate alınmasına önem verdiğini belirtmektedir.³⁶

4. ÇİN'İN ORTA DOĞU HALK AYAKLANMALARINDA PRENSİP VE PRAGMATİZM İKİLEMİ

Çinli liderler, Arap halk ayaklanmalarına yönelik politikasının ve uluslararası politikanın "barış içinde bulunmanın beş prensibi" içerisinde olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu prensiplerden en önemlisi ülkelerin içişlerine karışmama, askeri müdahalede bulunmama ilkesidir. Ayrıca Çin, BM, NATO gibi uluslararası örgütlerin bir ülkenin rejiminin değiştirilmesinde meşrulaştırıcı bir unsur olarak kullanılmasına karşı çıkmaktadır. Fakat bütün bu prensiplere rağmen Çin Arap halk ayaklanmasına yönelik politikasında Çin dış politikası pragmatizmi ile açıkladığı prensiplerin çeliştiğini görmek mümkündür.

Çin hem Mısır'daki hem Libya'daki halk ayaklanmaları başladığında başta Mübarek ve Kaddafi lehine politikalar izlemiştir. Fakat Mübarek ve Kaddafi rejimlerinin yıkılması kesinleşmeye başlayınca Çin muhaliflere yönelik politikasında

³⁴ Yezid Sayigh, "China's Position on Syria", *Carnegie Endowment*, February 8, 2012, Erişim: 10 Aralık 2012, www.carnegieendowment.org/2012/02/08/china-s-position-on-syria.

³⁵ Wu, Four Contradictions Constraining China's Foreign Policy Behavior, 295.

³⁶ Li Baodong, "Chinese Envoy Calls for Peaceful Solution to Crisis in Libya", *Xinhua News Agency*, March 3, 2011, Erişim: 10 Aralık 2012, http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-03/03/c_13758630.htm.

yumuşama göstermiştir. Çin'in BM Daimi Temsilcisi Li Baodong, 3 Mart 2011 tarihinde Libya ile ilgili tutumlarını, Libya'nın egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına saygı, sorunun barışçıl yöntemlerle ve diyalog yoluyla çözüm aranması ve Libya'daki yabancıların zarar görmemesi olmak üzere üç ilke ile açıklamıştır. Ayrıca Çin bu ilkelere ek olarak BM Güvenlik Konseyi Libya'nın da bir üyesi olduğu Afrika ve Arap ülkelerinin de görüşünün ve tutumunun dikkate alınması gerektiği vurgusu yapmaktadır.³⁷

Genel olarak bakıldığında, Çin'in dış politikada belirlemiş olduğu prensiplerle Çin BM Daimi Temsilcisi Li Baodong'un ifade etmiş olduğu prensipler birbiri ile uyuşmasına rağmen dış politikanın uygulanmasında söylem ile eylem arasında çelişkilerin olduğu görülmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin 17 Mart 2011 tarihinde Libya'da uçuşa yasak bölge oluşturulmasına dair 1973 sayılı kararın oylanmasında BMGK'nın 15 üyesinden 10'u kabul oyu vermiştir. BMGK daimi üyelerinden Rusya ve Çin çekimser oy kullanırken, geçici üyelerden ise Hindistan, Almanya ve Brezilya çekimser kalmıştır.³⁸ Çin Dışişleri Bakanı Jiang Yu, çekimser kalmalarını uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasına karşı oldukları anlamına geldiğini ifade etmiştir.³⁹ Çin'in çekimser kalmak ile Libya'da uçuşa yasak bölge oluşturulmasına yol açtığını ve bu durumda belirlemiş olduğu ve sıkça tekrarlamış olduğu prensiplerle çeliştiği eleştirileri yapılmıştır. Çin Pekin Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nden profesör Cha Daojiang, Çin'in Libya politikasına yapılan eleştirilerin haksız olduğunu, Çin'in tutumunun değişmediğini, Libya'nın komşularının ve Arap ülkelerinin taleplerinin dikkate alındığını belirtmiştir.⁴⁰ Fakat Çin, Libya'ya karşı bir hava saldırısına karşı olduğunu belirtmesine rağmen 1973 sayılı BMGK kararında çekimser kalarak üstü örtülü hava saldırısına karşı çıkmadığı kanaati ağır basmaktadır. Çin'in Libya politikasında, Libya devrik devlet başkanı Muammer Kaddafi'nin Tayvan ile yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmasının, Çin'i sosyalizme ihanet etmekle suçlamasının ve Çin'in bazı uluslararası sorunlara yaklaşımına tepkili olmasının, etkili olduğu tartışılmaktadır.⁴¹ Ayrıca

³⁷ Chinese envoy calls for a peaceful solution to crisis in Libya, *Xinhuanews*, March 3, 2011, Erişim: 4 Aralık 2012, http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-03/03/c_13758630.htm.

³⁸ BMGK 1973 Sayılı kararı için bakınız, United Nations Security Council, Erişim: 27 Aralık 2012, <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.doc.htm>.

³⁹ China reaffirms its reservation top art of "no-fly zone" resolution Libya, *Xinhuanews*, March 18, 2011, Erişim: 24 Aralık 2012, http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-03/18/c_13785960.htm.

⁴⁰ Erkin Ekrem, "Libya Saldırısı ve Çin'in Tutumu", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 23 Mart 2011, Erişim: 24 Mart 2011, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/815/libya-saldirisi-ve-cinin-tutumu.aspx>.

⁴¹ Mu Chunshan, "China's Prickly Gaddafi Ties", *The Diplomat*, March 7, 2011, Erişim: 10 Mart 2011, <http://the-diplomat.com/china-power/2011/03/07/china%E2%80%99s-prickly-gaddafi-ties/>. China: No Libya-Taiwan official ties, *Chinadaily*, May 11, 2006, Erişim: 23 Aralık 2012, http://www.chinadaily.com.cn/china/2006-05/11/content_587701.htm. Libya-Tayvan ilişkileri için bakınız, Chang Yun-ping, "Anayysts hail Taiwan's Libya Strategy", *Taipei Times*, January 21, 2006, Erişim: 23 Aralık 2012.

Çin'i Libya'da bu tür bir politika izlemeye sevk eden nedenlerden birisi de Çin'in Libya'da bulunan yatırımları ve Libya'da bulunan 35000 civarındaki Çin vatandaşlarıdır.⁴² Çinli karar alıcılar Libya konusunda Kaddafi'nin bir an evvel gitmesini ve Libya'nın tekrar istikrara kavuşması için böyle bir pragmatik politika izlenimi oluşmaktadır.

Suriye krizinde ise, Çin'in Libya'da izlediği politikanın aksine bir politika izlediği görülmektedir. Libya'da BMGK çekimser kalarak Kaddafi aleyhine karar çıkmasına üstü kapalı destek veren Çin, 4 Şubat 2012 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin Devlet Başkanı Beşar Esad'a yönelik siyasi geçişi kolaylaştırma yönündeki kararına Rusya ile birlikte karşı oy kullanmıştır. Açıkçası hem Rusya'nın hem de Çin'in Suriye konusunda bu derece olumsuz yaklaşımlarının bir nedeni de Suriye'den sonra sıranın İran'a gelme ihtimalidir. Bazı Çinli uzmanlar BMGK'inde Rusya ve Çin'in ret oyu kullanmaları ile Suriye'ye karşı bir askeri operasyonun önüne geçildiğini belirtmektedirler. Çinli uzmanlar ve karar alıcılar Libya konusunda da BMGK oylamasında askeri bir operasyon öngörülmemesine rağmen askeri operasyon yapıldığını Suriye'de de aynı senaryonun gerçekleşmesine karşı daha hassas davrandıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca Çinli uzmanlar, Libya konusunda askeri operasyon hatası Suriye'de de tekrarlanması durumunda bunun rahat bir şekilde İran konusunda da daha kolay tekrarlanabileceğini belirtmektedir.⁴³

SONUÇ

Sonuç olarak, Çin'in Orta Doğu'daki kaosa çok fazla angaje olmak istemediği risk içermeyen bir politika izlemek istediği gözlemlenmektedir. Çin, uluslararası kurumların hükümetlerin, rejimlerin devrilmesinde meşruiyet sağlayan politik bir araç konumuna gelmesine karşı çıkmaktadır. Çin aynı zamanda rejimler değiştikten sonra da iyi ilişkiler geliştirebilmenin yollarını açık bırakmak istemektedir. Çin'in dış politikada en öncelikli politikası ekonomik büyümesini devam ettirebilmek için istikrarlı ve barışçıl bir uluslar arası ortamdır. Bundan dolayı da Çin'in Orta Doğu'daki kaosa dair en büyük kaygısı kaosun daha da derinleşmesi nedeniyle enerji güvenliğinin, bölgedeki yatırımlarının ve ekonomik projelerinin tehlikeye girmesidir. Ayrıca Çin yükselen bir güç olarak "sorumlu güç" imajının zedelenmesinden de şiddetle kaçınmak istemesine rağmen bu tür krizler Çin'in oluşturmak istediği "sorumlu güç" imajını zedeleyebilmektedir. Çin imajının daha da zedelenmemesi için Orta Doğu krizinde yapıcı roller oynamanın da gayreti içerisinde. Fakat Çin'in "yapıcı rolü" klasik bir dış politika stratejisi olan "dağ başına otur ve kaplanların kavgasını izle" (坐山观虎斗 [zuò shān guān hǔ

⁴² China's Evolving Foreign Policy: The libyan dilemma, *The Economist*, September 10th, 2011, Erişim: 15 Aralık 2012, <http://www.economist.com/node/21528664>.

⁴³ Erkin Ekrem, "Çin'in Veto Kararı ve Suriye Endişeleri", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 10 Şubat 2012, Erişim: 11 Şubat 2012, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/1092/cinin-veto-karari-ve-suriye-endiseleri.aspx>.

dòu]) stratejisini izlediği müşahede edilmektedir.

Libya'nın aksine Çin'in ve Rusya'nın Suriye konusunda daha sert bir tutum takınmalarının kolaylaştırıcı en büyük sebebi Batı'nın da Suriye konusunda ne yapmak istediğine tam karar verememiş olmasından kaynaklanmaktadır. Tarihin akışının normalleşmesi olarak görülebilecek Arap halk ayaklanmaları Batı'nın Orta Doğu'daki çıkarlarını tehdit eder bir mahiyet almaktadır. Özellikle demokratikleşme süreci ile Müslüman Kardeşler ekolünün ya da ona yakın düşünceye sahip ekollerin Tunus'da, Mısır'da, Libya'da iktidara gelmesi ve uzun vadede bölgeselleşmenin artması ihtimali Batı'nın çıkarlarıyla ters düşmektedir. Mesela İsrail'in Gazze saldırısını durdurmak amacıyla bölge ülkelerinin cansiperane diplomatik çaba göstermeleri bunun bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Mevcut uluslararası kamuoyu, dünyadaki sorunlarda yükselen Çin'in daha aktif, "sorumlu"-“büyük güç” imajına yakışan ve uygulanabilir çözüm önerileri içeren politikalar izlemesini beklemektedir. Bu bağlamda Suriye'deki halk ayaklanmaları, sorumlu, “büyük güce” yakışan, cesur ve uygulanabilir çözüm önerileri içeren politikalar izleyecek bir Çin için küresel büyük güç olma rüştünü ispatlaması bakımından Çin'e fırsatın yanında risk de sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmet Davutoğlu, “We in Turkey and the Middle East have replaced humiliation with dignity”, *The Guardian*, March 15, 2011, Erişim: 20 Mart 2011. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/mar/15/middle-east-dignity-common-destiny>.

Bates Gill, “Discussion of ‘China: a responsible great power’”, *Journal of Contemporary China* 10, no.26, (2001): 27-32.

Bates Gill ve James Reilly, “Sovereignty, Intervention and Peacekeeping: The View From Beijing”, *Survival* 42, no. 3, (2000): 41-59.

BM Sözleşmesi, Erişim: 21 Aralık 2012, <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>.

Calls for a ‘Jasmine Revolution’ in China Persist, *The New York Times*, February 23, 2011, Erişim: 19 Aralık 2012, <http://www.nytimes.com/2011/02/24/world/asia/24china.html>.

Chang Yun-ping, “Anayysts hail Taiwan’s Libya Strategy”, *Taipei Times*, January 21, 2006.

Chen Jinwen, “Zhongdong Jushi Gei Zhongguo de Jingshi”, *Keji he Chang ye* 11, no. 5, May (2011): 137-140, (陈锦文, 中东局势给中国的警示, 科技和产业).

China reaffirms its reservation top art of “no-fly zone” resolution Libya, *Xinhuanews*, March 18, 2011, Erişim: 10 Nisan 2012, http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-03/18/c_13785960.htm.

China: No Libya-Taiwan official ties, *Chinadaily*, May 11, 2006, Erişim: 23 Aralık 2012, http://www.chinadaily.com.cn/china/2006-05/11/content_587701.htm.

China’s Evolving Foreign Policy: The libyan dilemma, *The Economist*, September 10, 2011, Erişim: 15 Aralık 2012, <http://www.economist.com/node/21528664>.

China’s Growing Role in UN Peacekeeping, *Asia Report*, no. 166, April 17, 2009.

Chinese envoy calls for a peaceful solution to crisis in Libya, *Xinhua News Agency*, March 3, 2011, http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-03/03/c_13758630.htm.

Deng Xiaoping, *Deng Xiaoping Wen Xuan III*, Beijing: Renmin Chubanshi, 1994. (邓小平文选, 1994, 第三卷).

Denny Roy, "The Foreign Policy of Great-Power China", *Contemporary Southeast Asia* 19, no. 2, (September 1997): 121-135.

Erkin Ekrem, "Çin'in Veto Kararı ve Suriye Endişeleri", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 10 Şubat 2012, Erişim: 12 Şubat 2012, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/1092/cinin-veto-karari-ve-suriye-endiseleri.aspx>.

Erkin Ekrem, "Libya Saldırısı ve Çin'in Tutumu", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 23 Mart 2011, Erişim: 24 Mart 2011, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/815/libya-saldirisi-ve-cinin-tutumu.aspx>.

Fuoad Ajami, "The Arab Spring at One", *Foreign Affairs* 91, no. 2, (Mar/Apr 2012). <http://search.proquest.com/pqrl/docview/923214207/fulltext/13F7A5988BD1CB813D3/1?accountid=10086>.

Ian Johnson, "Calls for a 'Jasmine Revolution' in China Persist", *New York Times*, February 23, 2011, Erişim: 24 Aralık 2012, http://www.nytimes.com/2011/02/24/world/asia/24china.html?_r=0.

Jillian C. York, "The Peace Prize in Digital Age", *Al Jazeera*, 08 October 2010, Erişim: 09 Ekim 2012, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2010/10/201010892516531328.html>.

Faribank, John King. Der. *World Order: China's Foreign Relations*, Cambridge: Oxford University Press, 1968.

Li Baodong, "Chinese Envoy Calls for Peaceful Solution to Crisis in Libya", *Xinhua News Agency*, March 3, 2011, Erişim: 10 Aralık 2012, http://news.xinhuanet.com/english/2010/china/2011-03/03/c_13758630.htm.

Mu Chunshan, "China's Prickly Gaddafi Ties", *The Diplomat*, March 7, 2011, Erişim: 10 Mart 2011, <http://the-diplomat.com/china-power/2011/03/07/china%E2%80%99s-prickly-gaddafi-ties/>.

Perry Link, "Middle East Revolutions: The View From China", *The New York Review of Books*, February 2, 2011, Erişim: 20 Aralık 2012, <http://www.nybooks.com/blogs/nyrblog/2011/feb/17/middle-east-revolutions-view-china/>.

Qu Xing, "Shilun Dongou Jubian he Sulian Jieti hou de Zhongguo dui Wai Zhengce", *Waijiao Xueyuan Xuebao* 4, (1994): 16-22. (试论东欧巨变和苏联解体后的中国对外政策, 外交学院学报)

Richard Weitz, "How China Sees Middle East", *The Diplomat*, September 6, 2011, Erişim: 10 Eylül 2011, <http://the-diplomat.com/china-power/2011/09/06/how-china-sees-middle-east/>.

Stefan Stahle, “China’s Shifting Attitudes Towards United Nations Peacekeeping Operations”, *The China Quarterly* 195, (Sept. 2008): 631-655.

Sun Wei, ‘Peace-Keeping or Peace-Enforcing?’ *Beijing Review*, 24 July 1995.

Tao Jiye, “Meiguo xueshujie guanyu Deng Xiaoping/ ershiba zi waijiao fangzhen yanjiu shuping”, *Zhonggong Dangshi Yanjiu* 11, (2009): 118-24.

(陶季邑, 美国学术界关于邓小平 / 二十八字外交方针研究述评, 中共党史研究 2009 年第 11 期).

The Guardian, “China’s jasmine revolution: police but no protesters line streets of Beijing”, February 27, 2011, Erişim: 19 Aralık 2012, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/feb/27/china-jasmine-revolution-beijing-police>.

United Nations Security Council, Erişim: 27 Aralık 2012, <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.doc.htm>.

Wang Jisi, “China’s Search for a Grand Strategy: A Rising Great Power Finds Its Way”, *Foreign Affairs* 90, no. 2, (Mar/Apr 2011): 67-79.

Wei Shenme Zhongguo Bu Hui Fa Sheng Shehui Dongdang, *Ganbuwenzhai* April 2011, 16-17. (为什么 中国不会发生社会动荡, 党政论坛-干部文摘).

Wu Xinbo, “Four Contradictions Constraining China’s Foreign Policy Behavior”, *Journal of Contemporary China* 10, no. 27 (2001): 293-301.

Xia Liping, “China: a responsible great power”, *Journal of Contemporary China* 10, no. 26, (2001): 17-25.

Xianqu Luntan: Zhongdong Bianju he Zhongguo Zhanlue, *Xinhuanews*, 2012-04-06, Erişim: 10 Nisan 2012, (先驱论坛: 中东变局和中国战略, 新华网) http://news.xinhuanet.com/herald/2012-04/06/c_131508782.htm.

Yan Xuetong, “The Rise of China in Chinese Eyes”, *Journal of Contemporary China* 10, no. 26, (2001): 33-39.

Yezid Sayigh, “China’s Position on Syria”, *Carnegie Endowment*, February 8, 2012, Erişim: 11 Aralık 2012, www.carnegieendowment.org/2012/02/08/china-s-position-on-syria.

Zhang Yunling, “China: Whither the world order after Kosovo?” Albrecht Schnabel and Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the challenge of humanitarian intervention: Selective indignation, collective action, and international citizenship*, United Nations University Press,

Zhao Yining, “Zhongguo Zonghe Guoli de Yuesheng”, *Liaowang Xinwen Zhoukan*, 27 Eylül 1999, (赵忆宁, “本世界最引人注目的发展故事-中国综合国力的跃升”、瞭望新闻周刊、1999 年第 39 期).

Zhonggong Zhongyang Wenxian Yanjiu Xuanbian, Shisan da yilai zhongyao wenxian xuanbian 1, Beijing: People Press, 1991. (中共中央文献研究选编、十三大以来重要文献 选编, 北京、人民出版社)